

מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו

שיעור זה קשור לכלל:

הבעלות העצמית על הקניינים

תמצית השיעור: הגמרא מדמה גזלות לחבלות, ולא להודאות והלוואות. המשותף לשני דינים אלה הוא הפגיעה בבעלות.

המשנה בתחילת מסכת סנהדרין אומרת:

דיני ממונות בשלשה, גזילות וחבלות בשלשה...

הגמרא מציינת, שלא מדובר במשנה על "הודאות והלוואות". נעיין בענין זה.

המקור בתורה לשלושה דיינים מופיע בדיני גזלות (שמות כ"ב, ו'-ז'). יש לשאול, למה דומים יותר דיני גזלות, להודאות והלוואות או לחבלות? נראה, שהדימוי הראשוני של גזלות הוא להודאות והלוואות. בשניהם יש ממון של אדם בידי זולתו, והוא דורש שישבנו אליו. דימוי זה מתחזק לאור דברי התוספות (בכורות מ"ח ע"א):

מלוה הכתובה בתורה - היינו דוקא כגון פדיון הבן וערכין ונזקין וכיוצא בהן שלא נתחייבו אם לא שחייבתו תורה, אבל מלוה על פה אף על גב דכתיב (דברים כ"ד): "האיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט", לא כתובה להיות כתובה בשטר, ואף על גב דאיירי על פה דלא חייבתו ממה שכתובה בתורה כיון דבלאו הכי פשיטא הוא שיש לו לשלם מה שלוהו.

חבלות הם מלוה הכתובה בתורה, כיון שמצד המציאות לא נוצר חוב, שהרי ממון חברו איננו בידו. רק התורה יצרה את החוב בכך שחייבה את החובל בתשלום. המלוה כתובה בתורה.

בגזלות או בהודאות והלוואות, לעומת זאת, ממון חברו נמצא בידו, והמציאות היא זו שיוצרת את החוב, אף בלא שהתורה מחייבת אותו לשלם. על כן זו מלוה שאינה כתובה בתורה - לא הכתיבה בתורה יצרה את החיוב, אלא המציאות.

לאור הבנה זו, שהודאות והלוואות דומות לגזלות יותר ממה שחבלות דומות לגזלות, יש לתמוה על לשון הגמרא (ב' ע"ב):

אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו, אמר רבי אבהו: מה הן קתני - מה הן דיני ממונות, גזילות וחבלות, אבל הודאות והלוואות לא. וצריכא, דאי תנא דיני ממונות הוה אמינא דאפילו הודאות והלוואות, תנא גזילות וחבלות. ואי תנא גזילות וחבלות ולא קתני דיני ממונות, הוה אמינא הוה הדין דאפילו הודאות והלוואות, והאי דקתני גזילות וחבלות משום דעיקר שלשה דכתיבי בגזילות וחבלות כתיבי, גזילות דכתיב "ונקרב בעל הבית אל האלהים", חבלות מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו, תנא מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות, אבל הודאות והלוואות לא...

הגמרא מבינה בצורה פשוטה, שכתובת שלושה דינים בגזלות - כוללת גם חבלות, שכן "מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו", ולא כוללת הודאות והלוואות. הכיכד? מדוע סוברת הגמרא שחבלות דומות יותר לגזלות מאשר הודאות והלוואות? בדרך הלימוד יש להדגיש, שלא די למצוא סברא לדמות את חבלות לגזלות, שהרי הגמרא מביאה סברא כזו, וראינו גם סברא הפוכה ומקור בצידה. יש להבין מדוע העדיפה הגמרא את הדימוי לחבלות. מה המקור שעליו הסתמכה הגמרא בדימוי זה.

הפסוק מפרשת גזלה (פרשת שומר חנים) ממנו נלמד דין שלושה דינים הוא (שמות כ"ב, ו'-'ט):

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגַנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגָּנֵב יִשְׁלַם שְׁנָיִם. אִם לֹא יִמָּצֵא הַגָּנֵב וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֶת רֵעֵהוּ.

התורה קוראת לנשבע "בעל הבית". נראה שבכך מדגישה התורה, שהנקודה העיקרית שעליה דנים הדיינים היא הפגיעה בבעלותו של הנפגע. הבעיה עליה דנים לא מתחילה בכך שממונו של הנגזל חסר, אלא בכך שבעלותו של בעל הבית נפגעה. מושג הבעלות הוא מושג ששורשו עמוק, והוא חודר ויורד עד לפרטי דיני נזיקין. הרב חרל"פ (מי מרום ח"ב, הקדמה לפירושו למסכת אבות) מגדיר את משמעות הבעלות של האדם על רכושו:

ואחרי שענין האדנות הוא ממדת קונו, יש לעמוד על אופי הבעלות על דברים הנקנים, שאינה בעיקר בשביל ההשתמשות ששיגו באמצעות הדברים הנקנים לו, אלא שעצם הבעלות הוא ענין נשגב ושלם, שכשם שהבעלות העליונה היא שלא לשם תשמישים, כי איננו נצרך ח"ו לשום אחד מבריותיו, כן הבעלות האמיתית הנמשכת אלינו, התכלית היא הבעלות בעצמה אף מבלעדי ערך התשמישים, והעד על זה הוא מה שנפשו של אדם בוחלת בתשמישים בלא בעלות... ובהיות שעיקר מהות האדם היא הבעלות

הנקנית לו מן השמים, ובוזה הוא מתדמה לעליון ב"ה, "אני שליט בעליונים ואתה שליט בתחתונים", מחויב הדבר שכל תשמישיו יהיו ממה שהוא בעלים עליהם ולא של זולתו. וזהו הטעם של גנות ההיזק להיזק דבר של חברו, מפני ששולל ממנו בעלות ממה שהוא בעלים עליהם, ושליטת בעלות היא כריתה מהתרמותו לעליון, ובכך הזהירות במילי דנוזיקין היא שלימות עליונה מאוד.

הרב חרל"פ מחלק בין בעלותו של האדם על רכושו, ובין זכות השימוש של האדם בחפץ. הבעלות היא הקשר הפנימי שבין האדם ובין החפץ.

הקב"ה הוא "קונה שמים וארץ". במה "באה לידי ביטוי" בעלותו של הקב"ה על שמים וארץ, וכי הוא משתמש בהם? ! עיקר הדבר הוא עצם הבעלות. ההשתמשות היא תוצאה של הבעלות.

הקשר הפנימי שבין האדם לקנייניו, מתבטא בכך שהוא בעלים על החפץ. הבעלות היא ערך מופשט. השימוש בפועל בחפץ הוא ביטוי לבעלות, אך איננו הבעלות עצמה. השימוש איננו תלוי בבעלות. ניתן היה להנהיג את העולם כך שבני האדם ישתמשו בבריאה לצרכיהם, יאכלו, ילבשו וידורו ויעשו כל חפצם בכרואים, בלי שיהיו בעלים עליהם. הבעלות היא חידוש שחידשה התורה, המלמד על רצונו יתברך לקשור את הבריאה אל האדם. בכך שהאדם בעלים על רכושו הוא נקשר אליו, ומוציאו אל הפועל. כך יוצאת הבריאה אל הפועל דרך האדם, עולה בעלייתו ויורדת, חלילה, בירידתו.

בנקודה זו, של פגיעה בבעלות, דומים גולה וחבלה. בשניהם הבעיה העיקרית היא הפגיעה בבעלותו של הנפגע, ולא חסרון ממונו. זהו הדבר שמצריך דינים, ועל כן מבחינת מקור דין שלושה דינים, גזלות וחבלות דומים זה לזה, "מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו".

יש להעמיק בפסוק "ונקרב בעל הבית אל האלוהים". לכאורה, הביטוי "בעל הבית" נאמר על השומר, החשוד בגזלה. הוא הפוגע בבעלות, ולא בבעלותו פגעו.

אולם, נראה שהתורה קוראת לו בדוקא "בעל הבית", ובכך מדגישה את היות הדיון סביב נושא הבעלות. "וגונב מבית האיש". זו טענתו של השומר. על כן קרוי הוא "בעל הבית", שכן הוא טוען שהוא זה שנפגע. אף על פי שלא לקחו את ממונו אלא את ממון המפקיד, הרי שהשומר נפגע מכך, כי גנבו זאת מביתו. בעלותו של השומר היא שנפגעה, ולא בעלות המפקיד, אף שהמפקיד הוא שניזוק מבחינה ממונית. על כן קוראת התורה לשומר "בעל הבית".

מול טענתו זו טוען המפקיד כי הוא "שלח ידו במלאכת רעהו", והוא זה שפגע בבעלותו. לא בעלותו של השומר נפגעה, אלא הוא פגע בבעלותו של המפקיד.

הגדרת התורה את השומר כ"בעל הבית" מחדדת את העובדה כי הדיון שבית דין דנים בו הוא: מי הוא בעל הבית, בעלותו של מי נפגעה במקרה זה.

בנקודה זו - נקודת הבעלות - יש לומר: "מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו".